

תגובה לדוח ועדת דברת בעניין שדרוג התואר B.Ed לתארים B.A או B.Sc

אלה אקטיין

בשנים האחרונות חל שיפור רב באיכות הסטודנטים הפונים להוראה בעקבות החמרת תנאי הקבלה במכללות האקדמיות לחינוך, קיום מסלולים מיוחדים לסטודנטים מצטיינים ומסלולים להסבת אקדמאים. עם זאת, אין כל ספק כי מערכת החינוך לוקה עדיין בחוליים רבים וזקוקה לרפורמה של ממש.

על אף הערכתי הרבה לוועדת דברת יש לי השגות על אחדות מהמלצותיה. הייתי רוצה להתמקד בהמלצת הוועדה: "לשדרג את התואר B.Ed לתארים B.A או B.Sc", המלצה שמשמעותה האופרטיבית היא ביטול ה-B.Ed. אני מסכימה עם הקביעה כי מורה חייב להיות בקי בתכנים שהוא מלמד, ועל כן חשוב לחזק את ההשכלה הדיסציפלינרית של המורים ולהציבה כדרישה. אולם אני סבורה, כי יש לעשות זאת במסגרת הלימודים לתואר B.Ed, ולא כפי שממליצה ועדת דברת. יתרה מכך, אני חוששת כי המלצת הוועדה עלולה להסב נזק יותר מתועלת, חלקו עלול להתגלות רק בעוד כמה שנים, ואז יהיה מאוחר מדי לתקנו.

לחיזוק דבריי ברצוני להציג ארבעה טיעונים מרכזיים ולפרטם.

1. בעיית מעמד המורה במדינת ישראל לא תיפתר על ידי שינוי בכינוי התואר או על ידי שינוי ארגוני אחר;
2. במסגרת התואר B.Ed מותאמים התכנים הדיסציפלינריים הייחודיים וכן דרכי הוראתם לצורכי ההכשרה להוראה;
3. ביטול התואר B.Ed יפגע בחינוך למדעים ולמתמטיקה בגני הילדים ובביה"ס היסודיים;
4. ביטול התואר B.Ed יפגע בתואר M.Ed.

שינוי בכינוי התואר לא יפתור את בעיית מעמד המורה

הדרישה ל"שדרוג ה-B.Ed" יוצרת תחושה כאילו מדובר בתואר "נחות". למעשה, דימויו הנחות של התואר B.Ed אינו קשור לאיכות הלימודים לתואר זה, אלא הוא תולדה של מעמד המורה במדינת ישראל. בעיה זו אינה נובעת מן התואר האקדמי

אלא נעוצה במכלול סיבות מהותיות אחרות השזורות זו בזו, כגון: מקומו של החינוך בסדרי העדיפויות של המדינה, שכר המורים הנמוך, נתוני הקבלה של הפונים להוראה והעדר דרישה מחייבת להשתלמות מקצועית ולהתפתחות פרופסיונלית במשך כל חייו המקצועיים של המורה.

נכון כי על מנת למשוך כוחות איכותיים להוראה חשוב להעלות את יוקרת המקצוע, אולם יש לזכור כי האיכות היא הקובעת ולא שם התואר. על כן, כל עוד לא יינקטו צעדים הולמים לפתרון הבעיות המהותיות, לא יתרחש שינוי אמתי. שינוי אמתי מחייב קודם כול להציב את החינוך במקום הראשון בסדרי העדיפויות של מדינת ישראל, כפי שקרה במקומות שונים בעולם, ולא לשנות את התואר שלו.

יתר על כן, התואר B.Ed הוא תואר אקדמי לכל דבר. הוא אושר על ידי המועצה להשכלה גבוהה (המל"ג) במדינת ישראל, בהתאם לתכניות שהגישו המכללות האקדמיות לחינוך. מקובל בארץ ובעולם שפרופסיות שונות מציעות תארים אקדמיים ייחודיים להן. כך הדבר בתארים B.Sc לבוגר במקצועות המדעים, M.D ברפואה, מגיסטר בהנדסה וכו', וכך צריך להיות גם לגבי בוגר לימודים אקדמיים המכשירים להוראה. התואר B.Ed משמעותו בוגר ב-Education, והוא מהווה למעשה הכרה בפרופסיונליות של ההוראה כמקצוע הדורש ידע והכשרה ייחודיים. התואר B.Ed מקובל גם במקומות אחרים בעולם, כגון קנדה וארה"ב. כן מקובלים באוניברסיטאות שונות גם תואר שני ותואר שלישי בחינוך (M.Ed ו-P.Ed), כביטוי לפרופסיונליות של ההוראה. האם נכון לדרג תארים אקדמיים, שאישרה המועצה להשכלה גבוהה ונרכשים במוסדות ישראליים מוכרים, כשווים יותר או פחות? ראוי לציין כי בוגרי B.Ed רבים נקלטים בהצלחה באוניברסיטאות המוכרות בארץ (ובחו"ל) להמשך לימודים לתואר שני.

התאמת התכנים הדיסציפלינריים הייחודיים ודרכי הוראתם לצורכי ההכשרה להוראה

הקורסים הדיסציפלינריים הנלמדים במסגרת ה-B.Ed נבחרים ונערכים על פי שיקולים רלוונטיים לצורכי ההכשרה להוראה, דבר שייעלם במסגרת לימודי B.A או B.Sc. הרלוונטיות באה לידי ביטוי הן בבחירת התכנים ובאופן עיבודם לצורכי ההוראה והן בשימוש במגוון דרכי הוראה המיישמות תפיסות חינוכיות חדשניות, בשעה שבלמודים לתארים B.A או B.Sc התכנים נבחרים בהתאם לשיקולים דיסציפלינריים טהורים ונלמדים ללא קשר לעובדה שהלומדים הם מורים לעתיד. יתרה מכך, המרצים הדיסציפלינריים במכללות האקדמיות לחינוך משמשים מודל

לחיקוי (modeling) באופן הוראתם, כך שהסטודנט לומד כיצד ראוי ללמד את התכנים הדיסציפלינריים לא רק באמצעות ההכשרה הפדגוגית אלא גם מתוך התנסותו האישית וחוויותיו כלומד. כל אלה חיוניים ביותר לתפקודו של המורה לעתיד ותורמים להכשרתו הפרופסיונלית.

בנוגע לכך ברצוני לציין, כי במחקר שביצעתי בדקתי את תפיסותיהם המקצועיות של מרצים דיסציפלינריים המלמדים את תחומי המדעים במכללות האקדמיות לחינוך. ממחקר זה עולה, כי מרצים אלה תופסים את תפקידם כמקצוע ייחודי ושונה ממשימתם של עמיתיהם באוניברסיטה. רבים מהם בעלי ניסיון עתיר בהכשרת מורים, חלקם גם התנסו בהוראה במערכת החינוך, והם משתמשים בידע הצבור שלהם לשם השבחת יכולתו של הסטודנט ללמד. הם פיתחו מגוון של גישות הוראה ייחודיות המותאמות לצורכי הסטודנטים כמתכשרים להוראה, ומאופיינים ברצון להשפיע על עיצובו של המורה לעתיד. חלקם אף מגלה נטייה למעורבות פעילה בהכשרה להוראה. ביטוי אחר לכך ניתן למצוא גם בעובדה, שמרצים שונים למקצועות המדעים העדיפו להשלים לימודים לתואר Ph.D בהוראת המדעים במהלך עבודתם במכללה, מתוך הבנת הצרכים הייחודיים הנובעים מתפקידם כמכשירי מורים.

האם תמונת מצב זו תישמר גם כאשר התכנים הדיסציפלינריים יילמדו במנותק מן ההכשרה להוראה, כפי שממליצה ועדת דברת?

פגיעה בחינוך למדעים ולמתמטיקה בגני הילדים ובביה"ס היסודיים

דוח ועדת הררי מדגיש את חשיבותם של לימודי המדעים והמתמטיקה בכל רמות הגיל, החל בגן הילדים ובבית הספר היסודי, לעיצוב דמותו של אזרח העתיד בכלל ולהכשרת דור המשך של מדענים בפרט. כמרצה לביולוגיה אני מוטרדת במיוחד מן ההשלכות העתידיות של המלצת ועדת דברת על לימודי המדעים בגני הילדים ובביה"ס היסודיים.

במכללות האקדמיות לחינוך קיימים כיום מסלולי הסבה לאקדמאים הפונים להוראה. מצב זה דומה למעשה לאשר יתרחש בעתיד, עם יישום המלצות ועדת דברת. על כן ניתן להסיק ממנו על הצפוי, אם ייושמו המלצות הוועדה. מתברר כי רק מיעוטם של האקדמאים המגיעים כיום למסלולי ההסבה הם בעלי תואר B.Sc (למשל במכללה שאני מלמדת בה יש פחות מ-10% סטודנטים בעלי תואר B.Sc במסלול להסבת אקדמאים), רובם המוחלט מעדיפים את מסלול ההכשרה לקראת הוראה בחטיבת הביניים. פחות מ-1% מבין הפונים למסלול ההכשרה לחטיבה הצעירה (גן ובי"ס יסודי) הם בעלי תואר B.Sc. ההוראה בכיתות הגבוהות יוקרתית יותר יחסית להוראה

בגילאים הצעירים (אף על פי שגם כאן שכר המורים אינו גבוה), והיא גם מאפשרת לבעלי תואר B.Sc ליישם את מה שלמדו בלימודיהם האקדמיים. בתנאים אלה, מאחר שלא מוצע תמריץ מיוחד למורים למדעים ולמתמטיקה בחטיבות ההוראה הצעירות, מה ימשוך את בוגרי התואר B.Sc ללמד דווקא בגן הילדים או בביה"ס היסודי? מי ילמד את מקצועות המדעים והמתמטיקה בחטיבות ההוראה הצעירות?

לעומת זאת כיום, במסגרת הלימודים לקראת תואר B.Ed מציעות מכללות רבות התמחויות דיסציפלינריות בתחומים שונים, ובכלל זה גם במקצועות המדעים והמתמטיקה במסלול ההכשרה לביה"ס היסודי, ובחלק מן המכללות גם במסלול ההכשרה לגיל הרך (בהתאם לדגם המנחה של משרד החינוך, התרבות והספורט). בהתמחויות אלה נלמדים הקורסים הדיסציפלינריים בהיקף של 27-30 שעות, כאשר תכנית ההתמחות מותאמת לצורכי ההכשרה להוראה בגילאים הצעירים.

יתרה מכך, גישתן הייחודית של ההתמחויות במדעים או במתמטיקה, התאמתן הייחודית להוראה בגילאים הצעירים ומגוון גישות ההוראה הננקטות בהן, כל אלה מהוות מוקד משיכה לסטודנטים. אף שמרביתם הגיעו מרקע הומניסטי, רבים מהם מציינים כי לימודיהם במסגרת ההתמחויות אלה תורמים להם בבחינת חוויה מתקנת. ברור כי ביטול ה-B.Ed והמעבר לתארים B.A ו-B.Sc משמעותם ביטול ההתמחויות במדעים ובמתמטיקה, שהן ייחודיות למסלולי הכשרת המורים לחטיבות הגיל הצעירות. לנוכח כל זאת אני חוזרת ומדגישה את שאלתי: מי ילמד את מקצועות המדעים בגן הילדים ובביה"ס היסודי? מה תהיה ההכשרה הדיסציפלינרית של מורה/גננת כזו?

כאמור, גם לדעתי חיזוק ההשכלה הדיסציפלינרית של המורים לעתיד הוא תנאי הכרחי (אם כי לא מספיק) למקצועיות המורה ולשיפור מעמדו. אולם חיזוק זה צריך להיעשות במסגרת ההתמחויות הדיסציפלינריות שהן חלק מלימודי התואר B.Ed. יש להגדיל את מספר שעות ההתמחות הדיסציפלינרית באופן אשר יענה על צורכיהם כמורים לעתיד. כמו כן יש להציב כדרישה לקבלת תעודת הוראה את הבחירה באחת מן ההתמחויות הדיסציפלינריות.

בעניין זה ברצוני להעלות בעיה נוספת: כיום אין תקן למורה למדעים בביה"ס היסודי, והוראת המדעים נתונה בידי מורה כולל שאין לו השכלה מספקת בתחום זה. אחד השינויים החשובים המתבקשים בביה"ס היסודי הוא ליצור תקן עבור מורה מקצועי למדעים (כפי שקיים כיום לגבי מורה לשפות או למתמטיקה) ולהוציא את הוראת המדעים מידי המורה הכולל. למיטב ידיעתי, שינוי חשוב זה דווקא אינו נכלל בין המלצות ועדת דברת, וחבל.

פגיעה בתואר M.Ed

בימים אלו אישרה המועצה להשכלה גבוהה למכללות אחדות להעניק תואר שני בחינוך (M.Ed). ביטול ה-B.Ed יערער גם את מעמד ה-M.Ed (ואכן כבר עכשיו הוקפאו הדיונים בבקשות נוספות לאישור תואר זה). ללימודים לקראת התואר M.Ed חשיבות רבה להתפתחותם המקצועית של מורים רבים (כאמור, תואר זה מקובל אף בכמה מן האוניברסיטאות היוקרתיות בעולם). מה צריך להחליט מורה השוקל אם להירשם למכללות האקדמיות לחינוך ללימודי התואר M.Ed? מי יערוב לכך שבעתיד לא תוצב דרישה "לשדרג" תואר זה לתואר "נחשב" יותר, כמו M.A או M.Sc? יתרה מכך, האם לא ראוי לתת את הדעת על פגיעה אפשרית במעמדה ובאמינותה של המועצה להשכלה גבוהה בעיני הציבור בשל ביטול תארים שהיא עצמה אישרה על פי קריטריונים אקדמיים?

סיכום

אין ספק כי תחושת אי הנחת הרווחת בציבור דורשת רפורמה של ממש במערכת החינוך בכלל, ובהכשרת המורים בפרט. ועדת דברת צודקת בדרישתה לחזק את הידע הדיסציפלינרי של המתכשרים להוראה. עם זאת, "שדרוג" התואר האקדמי B.Ed ל-B.A או ל-B.Sc, כפי שמציעה הוועדה, אינו נראה אמצעי יעיל להשגת המטרה. שינוי כזה דורש הקצאת משאבים רבים ומיותרים, הוא לא יתרום מאומה לשיפור מערכת החינוך, ורב בו הנזק על התועלת. כל שינוי בהכשרת המורים, כולל חיזוק ההשכלה הדיסציפלינרית, צריך להיעשות במסגרת ה-B.Ed.

התואר האקדמי B.Ed מהווה הכרה בהוראה כפרופסיה הדורשת הכשרה מותאמת לצרכיה הייחודיים. ביטול ה-B.Ed משמעותו חיסול מסגרת ההכשרה המקצועית הייחודית של המורים, וצעד זה יהיה בכייה לדורות!